

It was found that the concept of freedom – as the leading, basic concept of the heroic epic, as a component of the national language picture of the world – is realized in different ways: as an abstract name (will, captivity), and as the name of the name of the action (Liberate) and the subject of the action (slave). These units form the conceptosphere of the conceptual dominant will.

Key words: concept, concept will, semantics, language picture of the world, nomen, linguistic means, heroic epic, thoughts.

Стаття надійшла до редакції 30.04.2017 р.

Прийнято до друку 05.05.2017 р.

Рецензент – канд. філол. н., доц. Мілєва І. В.

Н. М. Бобух (Полтава)

УДК 811.161.2: 81'373.422

АНТОНІМІЧНІ ЛЕКСЕМИ В ПОЕТИЧНОМУ ТЕКСТІ (НА МАТЕРІАЛІ ТВОРІВ ОЛЕКСАНДРА ОЛЕСЯ)

Мовотворчості поета присвячені наукові розвідки К. Голобородька [Голобородько 2011], Н. Грицик [Грицик 2007: 240 – 245], О. Сидоренко [Сидоренко 1994], О. Таран [Таран 2012; 2013: 119 – 124] та ін.

У пропонованій статті ми ставимо за мету проаналізувати функційно-семантичні групи контрастивів і визначити їхні стилістичні функції в ідіолекті Олександра Олеся.

Матеріалом дослідження є семантично протиставлювані лексеми, зафіксовані в збірці О. Олеся [Олеся 1: 1990 – далі зазначаємо лише сторінку], до якої ввійшли оригінальні поетичні твори.

Характерні для мовомислення митця опозиційні пари – свідчення трагічної повісті його життя та творчості, сповненої глибиною переживань, радістю перемоги й трагедією поразок, захопленнями й розчаруваннями, радощами й смутком.

Продуктивні в аналізованих творах антоніми-номінації природних властивостей і явищ, частин доби, пір року та ін.

У ряді віршованих текстів простежуємо традиційне для української поезії ХХ ст. переносне вживання антонімічних лексем *світло – темрява, сонце – темрява, сонце – пільма, сонце – мла, промінь – темрява* з метою протиставлення прогресивного і реакційного періодів у житті суспільства, протиставлення миру і війни: *Хто долі кориться, хто далі не йде, / Хто прапор і зброю в безсиллі кладе, / хто **світло** міняє на **темряву** ночі / І крила орлячі спокійно волоче* (с. 185); *І все за те, що ми свій край любили, / Що рвались **сонце в темряву** внести. / ... І понесли в світи хрести / Та сиві голови похилі* (с. 483); ***Промінь в темряві** руїн! / Нетерплячий, дивно-ранній... / Я не знаю – перший він / Чи останній?! (с. 243).*

Темпоральна опозиція *день – ніч* у досліджуваних контекстах має переважно позитивний зміст. Образ дня традиційно викликає асоціації зі світлом, теплом, радістю, спокоєм, щастям. У такому разі художніми означеннями до лексеми *день* є прикметники: *сонячний, ясний* та ін. Образ ночі пов'язаний із кольором неба, з місяцем, відповідно поєднуючись із означеннями: *місячна, синя* тощо. Напр.: *Про що ти співаєш – щебечеш мені, / Про місячні ночі, про сонячні дні* (с. 294).

Відзначимо також поетичні уривки, у яких контрастиви *день – ніч* репрезентують негативну оцінність, сформовану семантикою прикметників-означень до складників названої опозиції (*чорний день, чорна ніч, тривожна ніч* та ін.). У такому вживанні опозиція *день – ніч* не тільки номінує частини доби, а й передає тяжкий душевний стан ліричного героя (сум, переживання, тривога, страждання): *Крячуть чорні дні і ночі, / Все недобре щось віщують, / Рвуть, клюють розбите серце* (с. 453).

Зафіксовано й антонімічну пару *день – ніч*, складники якої репрезентують символічне протиставлення щастя, радості – нещастю, печалі: *Але ваші ніжні очі / Обертають ночі в день, / Обертають в казку ночі, / Сльози – в струмені пісень...* (с. 440); *Оберни ніч в день майовий, / А чужину – в рідний край* (с. 556).

Характерною рисою поетичного ідіостилу О. Олеся є вживання опозиції *день – ніч* (аналогічно антонімам *світло – темрява*) на позначення контрастних суспільних явищ: *Народна пам'ять їх ніколи не забуде, / І доки житиме народ, / Їх світлий образ сонцем буде / І в день весни і в ніч негод* (с. 300); *Скінчиться ніч людського божевілля, / І грім востаннє загуде, / Щоб змити кров'ю кров насилля, / Щоб просурмить, що день іде* (с. 415); *Ідіть! Ніхто вас не спиня, / Ідіть із ночі в сяйво дня* (с. 121); *І кинуть мертві піски, каміння, / І вийти б з ночі у світло дня...* (с. 161).

У наведених уривках позитивно маркований символ *день* підсилений генітивними словосполученнями *день весни, сяйво дня, світло дня*, які викликають в уяві читача асоціативні зв'язки з вічним, новим, прогресивним, світлим, весняним. Негативну маркованість символу *ніч* посилюють словосполучення *ніч негод, ніч людського божевілля*, які, навпаки, викликають уявлення про щось погане, страшне, нещасливе. За допомогою протиставлення таких однопланових щодо характеру асоціацій понять автор створює надзвичайно образні картини.

У поезії О. Олеся відзначаємо й порівняльні звороти, ґрунтовані на логіко-смысловому паралелізмі протиставлюваних частин доби. Оцінна конотація таких компаративізмів (позитивна чи негативна) залежить від узагальнено-символічного значення другого члена порівняння. Приміром, у компаративному звороті *день, як ніч* позитивна оцінність конститuenta *день* трансформована під впливом семантики компонента *ніч* у негативну. Лексема *ніч* у такому разі означена епітетами *чорна, темна* та ін., які підсилюють негативну експресію

порівняння: *Проходять дні, як чорні ночі; / З пільмою все злилось...* (с. 310).

Засвідчено розширення дієслівної сполучуваності зі складниками антонімічної пари *день – ніч*. Індивідуально-авторські метафори містять дієслова, які передають динамізм поетичних образів *дня і ночі* (*день*: *іде, летить, приходить, пролітає, сяє, тріпоче* тощо; *ніч*: *минає, настає, пливе, п'яніє, чарує* та ін.). Напр.: *Постій: душа моя розквітла, / Як пташка, крилами тремтить, / А ніч пливе на хвилях світла, / А день назустріч їй летить* (с. 208); *Ти не дивуйсь, що ніч п'яніє / І день тріпоче по весні* (с. 141).

У досліджуваних творах зафіксовано й метафори-порівняння, в основі яких лежить зазначена темпоральна опозиція. Залежно від контексту порівняння конкретизує різні відтінки переносного значення предмета чи ознаки: *Я не живу, але й не сплю... / У душу стомлену мою / Злетів такий же тихий спокій, – / як день, ясний, як ніч, глибокий* (с. 577); *Ти днем була... Як день, ясна і мила, / А думав я: „О, вічно грій, світи...” / Аж враз ти коси розпустила, – / І стала нагло ніччю ти* (с. 605). Таким образним висловом характерна індивідуальність і неповторність.

Відзначаємо також уривки, у яких поетичний контекст трансформує позитивну маркованість компонента *вечір* (опозиція *ранок – вечір*) у негативну: *Тому, що вже моя любов / Давно згубила цвіт бузковий / І ранок радісний, майовий / В осінній вечір перейшов* (с. 686); *І страшно так мені, о мила, / Щоб ранок з вечором не зливсь... / В очах твоїх мій крик відбивсь, / І руки ти мені розкрила* (с. 809). Як бачимо, лексема *вечір*, а також епітет *осінній* передають душевні переживання ліричного героя.

Аналогічну трансформацію позитивної конотації простежуємо на прикладі компонента *весна* (*весна – осінь*): *Як камінь – серце. Крига в крові... / Думки безкрилі – на землі. Квітки, неначе паперові, / Весна чи осінь в сірій млі* (с. 408). Образно-асоціативна основа компаративізмів як *камінь, неначе паперові*, семантика субстантивів *крига, кров, мла* та атрибутів *паперовий, сірий* виражають негативну оцінність, яка передає внутрішні почуття ліричного героя (безвихідь, безнадія, пригнічення).

Лексема *весна* використана в поетичних текстах і для називання чогось початкового, що провіщає розквіт, розвиток, перемогу. „Від весни колись починали на Русі відлік нового року. Оживала природа, раділи, веселились люди” [Єрмоленко 1999: 34]. Лексема *осінь*, навпаки, означає завершення чогось, спад, поразку. Зазначена символічна семантика складників опозиції *весна – осінь* реалізована в такому контексті: *Нема краси! Нема, та й годі... / Се швидше осінь, ніж весна. / Хоч ллютьсся ріки повноводі, / Хоч в'ється пісня голосна* (с. 808).

Зафіксовано віршовані уривки, у яких контекст трансформує позитивну конотацію лексеми *схід* (*схід – захід*): *Ти приходиш... ніби*

вечір... / Там, на **заході**, ще день, / Там ще небо в барвах грає, / А на **сході** вже, як демон, / чорна ніч розкрила крила.../ Як **щемить** у щемках серце (с. 63). У наведеному уривку компаративізм як демон, субстантивне словосполучення **чорна ніч** підсилюють негативну оцінність лексеми **схід** і є своєрідним фоном для відображення внутрішніх почуттів ліричного героя (пригнічення, безвихідь).

Простежуємо також взаємну трансформацію аксіологічної оцінки компонентів опозиції **свій** – **чужий**, на яку впливає лексичне оточення: **Свої** – **серця** нам **виривали**, / **Чужі** – **тесали** нам **хрести**, / А ми **дивились** і не знали, / Куди нам з **цвинтаря** **іти** (с. 126).

Характерні для мовомислення митця антонімічні пари й антонімічно-синонімічні парадигми, які репрезентують полярні почуття, душевні стани, психічні процеси та емоції (**веселий** – **смутий**; **весело** – **сумно**, **жальбно**; **любити** – **ненавидіти**; **радість**, **радощі** – **горе**, **журба**, **мука**, **туга**; **сміятися**, **усміхатися**, **реготати** – **плакати**, **ридати**; **щастя** – **біль**, **жаль**, **журба**, **мука**, **туга**, **страждання** та ін.). Приміром: **Зникнуть би там, потонуть у тій млі**, / **Кинуть би все на далекій землі**, / **Все, що ненавиджу**, **все, що люблю**, / **Все, що скривавило душу мою** (с. 159); **Далеке місто з гуком, димарями**, / **Не чуть ні сміху**, **ні плачу**, / **Безмежна тиша над полями**, / **І сам я, втишений, мовчу** (с. 433); **Час горіння... час світання**. / **О, який прекрасний час!** / **Криком щастя і страждання** / **Україна кличе нас** (с. 269).

Показовим для ідіолекту О. Олесея є метафоричне сполучення **сміються** (і) **плачуть** **солов'ї**. Ця дієслівна метафора дає змогу повніше розкрити ніжне почуття кохання, яким сповнене серце ліричного героя: **Сміються, плачуть** **солов'ї** / **І б'ють піснями в груди**: / „Цілуй, цілуй, цілуй її, – / **Знов молодість не буде!**” (с. 64); **Сміються і плачуть** **в гаю** **солов'ї**, / **Мов бачать і знають всі тайни мої**, / **Мов бачать у серденьку рану мою**, / **Мов знають, що я безнадійно люблю** (с. 794); **А ти ввійшла, – і сталося чудо якесь**: / **Вся земля затремтіла, засяла**, / **Солов'ї засміялись-заплакали** **десь**, / **І душа моя арфою стала** (с. 104).

У віршах про трагічні сторінки історії українського народу (рабство, голод, неволя, смерть) простежуємо актуалізацію опозицій: **воля** – **неволя**, **доля** – **недоля**, **живий** – **мертвий**, **жити** – **вмирати**, **життя** – **смерть**, **смерть** – **безсмертя**, **умирати** – **оживати** та ін.: **Наче леви в ріднім полі**, / **На сторожі ми лягли**. / **Ми раби були в неволі**, / **А на волі ми – орли** (с. 542); **Стоять, присягають тобі на шаблях** / **І жити і вмерти з тобою**, / **І прапори рідні в кривавих боях** / **Ніколи не вкрити ганьбою** (с. 270); **На терезах життя і смерті ми**, / **І хтось один з них переважає...** / **Коли життя – гримить, громи!** / **За волю кожний з нас поляже!** (с. 262).

У поетичних творах зафіксовані випадки змістової інверсії: **життя** інтерпретоване як негативний образ, **смерть** – як позитивний: **Піди туди, де стільки мук і лиха**, / **Де кат – саме життя**, **де мати – смерть** (с. 645).

Образними є віршовані тексти, у яких один із членів опозиції вжитий у прямому значенні, а другий – у переносному. Цей спосіб використаний із метою показу нерозривного зв'язку людини й природи: *Хотів би крикнути – мовчать ліси таємні, / Сміється здалеку луна...* (с. 209). У поетичному уривку *„О, зайшло, закотилось! І зійде мені / Тільки в мрії моїй, вдалині, вдалині... / І полє на скривавлені рани / Свої сльози, докори, догани”* (с. 253) поєднання компонентів дієслівної опозиції, ужитих у прямому й переносному значеннях, передає тяжкий душевний стан ліричного героя (сум, переживання, горе, страждання, біль).

У таких метафоричних сполуках лексеми в прямому значенні також називають дії конкретних осіб, а в переносному – абстрактних предметів: *Умер старий – лишилися діти, / Лишилися в кузні молотки, / Живуть в нащадках заповіти, / Цвітуть невидані квітки* (с. 755).

Відзначаємо в поезії О. Олеся й ускладнені контексти, які є результатом своєрідної взаємодії кількох метафор між собою та з іншими образно-зображальними засобами. Так, в уривку *„Флейта плакала, сміялась, / Умирала і жила... / Біла постать сміх і сльози / Із долонь своїх пила”* (с. 181) виокремлюємо три метафори, в основі яких лежать повні (*сміятися – плакати, жити – умирати*) й неповні антоніми (*сміх – сльози*). Усі метафоризовані вислови взаємодіють між собою. Крім того, метафора *сміх і сльози пила* пов'язана з епітетом *біла* (постать).

Характерною ознакою мовно-художньої картини світу поета є ствердження нерозривного зв'язку людського життя й природи. Пізнаючи природу, ліричний герой намагається осмислити самого себе, адже людське буття невіддільне від навколишнього світу. Типові для поетичного ідіолекту О. Олеся персоніфіковані протиставлювані образи, наділені здатністю битися, обійматися, сміятися, чути тощо. Наведемо кілька прикладів метафоричних сполучень, у яких абстрактні поняття передані через конкретно-чуттєве зображення, що створює слухові й зорові картини: *Смерть з життям схопилась – б'ється, / Ллється кров із них обох... / Стогне смерть, життя сміється: / Переможе світлий Бог!* (с. 530); *Тільки той досягне мети, хто іде, / Тільки той, хто горить, не згорає, / Стеле килим для його життя молоде, / Смерть вінок йому вічний сплітає* (с. 256); *З журбою радість обнялась... / В сльозах, як в жемчугах, мій сміх, / І з дивним ранком ніч злилась, / І як мені розняти їх?!* (с. 52).

Крім того, *„З журбою радість обнялась”* – назва першої поетичної збірки митця, яка вийшла в 1907 році в Петербурзі. Радість оновлення, надія на відродження українського народу, пов'язані з революцією 1905 року, тісно переплелися з журбою – вболіванням за тяжку долю простого люду.

Поет використовує персоніфікацію й для відображення внутрішнього світу ліричного героя, передачі взаємозв'язку різноманітних аспектів людського життя й природи: *І сказав... А солов'ї /*

Вітру, хмарам розказали. / І тепер думки мої / Вся земля і небо взнали (с. 796). Єднання з природою, з рідною землею підкреслено також дієслівними метафорами, до складу входять субстантиви на позначення явищ природи: *скелі, сонце, хмари* тощо: *В обіймах хмар мовчали скелі... / І хмари так казали їм: / „О любі сестри, полетіли / В краї щасливі і веселі”* (с. 95); *Проснулось сонце... / Тоне, мліє, / Умре і знову ожива. / І для пісень журби й надії / Людські пригадує слова* (с. 622).

Лексеми з протилежними значеннями виконують у віршованих текстах і синтаксичну функцію звертання. Особливою експресивністю й образністю позначені риторичні звертання, об'єктом яких є контрастні номени явищ природи, частин доби, абстрактних понять. Риторичні поетичні звертання, ґрунтовані на протиставленні, – вагомий засіб створення настрою чи розкриття психологічних нюансів: *Життя мене без жалю б'є, / Сточило кров, зламало руки... / О смерте, смерте! Де ти є? / Позбав мене життя і муки!* (с. 601).

Антонімічні субстантиви функціонують також як номінативні речення, що стверджують існування протилежних явищ, подій, предметів. Стилистично марковані називні конструкції вжиті для відтворення полярних описуваних картин навколишнього світу й передачі психічних станів ліричного героя: *Все проти нас! Земля і небо. Могила викопана нам... / А ми з усмішками ясними / будуєм вимріяний храм* (с. 293); *Сумно і весело! Сльози і сміх! / Зелено, любо, і сіється сніг...* (с. 157).

Відзначаємо в мовотворчості О. Олеся асиметричні опозиції, у яких відповідний поетичний контекст актуалізує потенційно протиставлювані значення: *Ось і прожито вік... Як сон приснився: / Початок радісний – гіркий кінець* (с. 617); *Невольник вбогий вчора ще, / Сьогодні – цар розкутий* (с. 551).

У трансформації лексичних антонімів простежуємо синтаксичний механізм ускладнення поетичного образу. Так, лексеми з полярними значеннями наявні в структурі означального словосполучення або складнопідрядного речення: *За що мені подарувала / Бандуру, проткнуту мечем, / І сміх (той), пройнятий плачем, / З вогню і сліз мені сплітала* (с. 734); *Зустрітись, щоб знову розлучитись, / Щоб бідне серце отруїть, / Щоб більш ніколи не зустрітись / І вічно втратою болить* (с. 126).

Аналіз фактичного матеріалу засвідчує продуктивність оксиморонних синтагм, ґрунтованих на емотивно-оцінних лексемах, які автор використовує для передачі суперечливого душевного стану ліричного героя: *На нивах зелених, в долинах, на луках / Побожно зривали ми рідні квітки / І в тузі солодкій, і в радісних муках / На свято велике сплітали вінки* (с. 527); *„Підтримуй дух, розбуркуй думу, / Вливай огонь в людські чуття, / Крізь сльози смійсь, нудьги і суму, / До краю сповнилось життя!”* (с. 59).

Зафіксовано й оксиморонні синтагми, які актуалізують зв'язок між компонентами універсальних опозицій *життя – смерть, живий – мертвий* та ін.: *Не вірив я в життя по смерті, / Тепер я вірю в диво з див. / Було для мене страшно вмерти, / Умер і нагло знов ожив* (с. 478); *Коли б був я сокіл вільний, / Я б летів назустріч сонцю / І кричав би попід небом / Всім живим мерцям про нього* (с. 73).

Антитези й оксиморони в досліджуваних поетичних творах є засобом створення контрастних характеристик персонажів: *Де моя люба, – щастя і мука, / Янгол небесний, люта гадюка* (с. 187); *О, зрозумійте дивний час, / Хоч (кволими не будьте). / Хто не за нас, той проти нас! / Умріть або здобудьте* (с. 715); передачі полярних емоцій, почуттів, психічного стану ліричного героя: *Народе-страднику, навчи і нас в вигнанні / Любити свій Єрусалим... / Навчи в солодкому стражданні / Пройняти серце ним* (с. 279); *Сміх і плач – два рідні брати, / Що в людей душі живуть. / Сміх – то Каїн, Авель – плач, / Каїн – радість, Авель – сльози. / Убиває сльози сміх* (с. 675); підкреслення контрасту зображуваних предметів і явищ об'єктивної дійсності: *Степ широкий, степ безмежний, / Де початок, де твій край?! / Коли сам Стрибог не знає, – / У Дажбога поспитай* (с. 316); увиразнення іронічного ставлення до зображуваного: *Але мої нікчемні вороги / І друзі, варті лиш жалю, / Зміцнили ржаві ланцюги, / Збудили міць мою* (с. 196).

Простежено також архітектонічну функцію антитез та оксиморонів, використаних як заголовки (початкові рядки) поетичних творів. Контрастна семантика таких заголовків сприяє афористичності висловлювання: „Сміх і плач – два рідні брати...”, „З ланів життя в провалля смерті йти...”, „В пісні муки, в муці щастя”, „Сумно і весело! Сльози і сміх!”.

Отже, широке використання контрастних лексем у поетичному словнику О. Олесь є свідченням загостреного авторського сприймання дійсності. Перспективи подальших досліджень убачаємо у вивченні лексичних опозицій на матеріалі поетичних текстів інших авторів.

Література

Голобородько 2011 – Голобородько К. Ю. Концептосфера мовотворчості Олександра Олесь : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра філол. наук : спец. 10.02.01 „Українська мова” / К. Ю. Голобородько. – К., 2011. – 36 с.; **Грицик 2007** – Грицик Н. Коди національного мовомислення у поезії О. Олесь / Н. Грицик // Лінгвостилістика : об'єкт – стиль, мета – оцінка : зб. наук. пр., присв. 70-річчю від дня народження проф. С. Я. Єрмоленко / відп. ред. акад. НАН України В. Г. Складенко. – К., 2007. – С. 240 – 244; **Єрмоленко 1999** – Єрмоленко С. Я. Нариси з української словесності (стилістика та культура мови) / С. Я. Єрмоленко. – К. : Довіра, 1999. – 431 с.; **Олесь 1990** – Олесь О. Твори : у 2 т. / О. Олесь. – К. : Дніпро, 1990. – Т. 1. – 959 с.; **Сидоренко 1994** – Сидоренко О. М. Епітет у поетичній мові

Олександра Олеся: семантика і функції : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 „Українська мова” / О. М. Сидоренко. – К., 1994. – 18 с.; **Таран 2002** – Таран О. С. Семантика символів природи в поезіях Олександра Олеся: лінгвопоетичний та етнокультурний аспекти : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 „Українська мова” / О. С. Таран. – Х., 2002. – 20 с.; **Таран 2003** – Таран О. С. Роль етнокультурного контексту в реалізації концепту „кохання” в поетичних символах Олеся / О. С. Таран // Вісн. Луган. держ. пед. ун-ту імені Тараса Шевченка. – 2003. – № 3. – С. 119 – 124.

Бобух Н. М. Антонімічні лексеми в поетичному тексті (на матеріалі творів Олександра Олеся)

У статті досліджено антонімічні пари в мовотворчості Олександра Олеся. Проаналізовано продуктивні в ідіолекті поета функційно-семантичні групи антонімічних пар, зокрема описано опозиції, які виражають колористичні й темпоральні характеристики, репрезентують полярні почуття, душевні стани, психічні процеси, емоції. Простежено традиційне для української поезії ХХ ст. переносне вживання антонімічних лексем *світло – темрява, день – ніч* із метою протиставлення прогресивного і реакційного періодів у житті суспільства, миру й війни.

Описано взаємну трансформацію аксіологічної оцінки компонентів проаналізованих опозицій, на яку впливає лексичне оточення.

Схарактеризовано типові для поетичного ідіолекту О. Олеся словосполучення з лексичними антонімами, які формують персоніфіковані образи. Митець використовує персоніфікацію для відображення внутрішнього світу ліричного героя, передачі взаємозв'язку різноманітних аспектів людського життя й природи.

Засвідчено продуктивність оксиморонних синтагм, ґрунтованих на емотивно-оцінних лексемах, та оксиморонів, які актуалізують зв'язок між компонентами універсальних опозицій *життя – смерть, живий – мертвий*.

Визначено, що антитези й оксиморони виконують у досліджуваних поетичних текстах різноманітні стилістичні функції. Простежено архітектонічну функцію антитез та оксиморонів, використаних як заголовки (початкові рядки) поетичних творів.

Ключові слова: антитеза, оксиморонна синтагма, опозиція, персоніфікація, поетичний ідіолект, стилістичні функції, функційно-семантичні групи.

Бобух Н. Н. Антонимические лексемы в поэтическом тексте (на материале произведений Александра Олеся)

В статье исследованы антонимические пары в поэтической речи Александра Олеся. Проанализированы продуктивные в идиолекте поэта

функціонально-семантичні групи антонімічних пар, в частині описані опозиції, виражають колористичні та темпоральні характеристики, репрезентують полярні почуття, душевні стани, психічні процеси, емоції. Прослідковано традиційне для української поезії ХХ в. переносне використання антонімічних лексем *свет – тьма, день – ніч* з метою протиставлення прогресивного та реакційного періодів в житті суспільства, світу та війни.

Описана взаємна трансформація аксіологічної оцінки компонентів проаналізованих опозицій, на яку впливає лексичне оточення.

Охарактеризовані типові для поетичного ідіолекта А. Олеся словосполучення з лексичними антонімами, які формують персоніфіковані образи. Автор використовує персоніфікацію для зображення внутрішнього світу ліричного героя, передачі взаємозв'язку різних аспектів людського життя та природи.

Засвідчено продуктивність оксиморонних синтагм, ґрунтованих на емотивно-оцінних лексемах, та оксиморонів, актуалізуючих зв'язок між компонентами універсальних опозицій *життя – смерть, живою – мертвою*.

Визначено, що антитези та оксиморони виконують в досліджуваних поетичних текстах різні стилістичні функції. Прослідкована архітектонічна функція антитез та оксиморонів, використаних як заголовки (початкових рядків) поетичних творів.

Ключові слова: антитеза, оксиморонна синтагма, опозиція, персоніфікація, поетичний ідіолект, стилістичні функції, функціонально-семантичні групи.

Bobukh N. M. Antonymic lexems in poetic texts (on the material of Oleksandr Oles' works)

The article researches antonyms pairs in Oleksandr Oles' poetic language. Productive functional and semantic groups of antonyms pairs in poetic vocabulary of the poet are analyzed. In particular oppositions which express, colour and temporal characteristics, represent polar feelings, emotional states, mental processes, emotions are characterized. The article describes traditional for Ukrainian poetry of XXth century figurative meaning of antonymic lexems *light – darkness, day – night* which are used in order to oppose progressive and conservative periods in the life of society, peace and war.

Mutual transformation of axiological evaluation of the analyzed oppositions' components, which are influenced by the lexical surrounding, is described.

In the poetic works about tragic periods in the history of Ukrainian people actualization of oppositions *freedom – slavery, destiny – misfortune*,

alive – dead, to live – to die, life – death, death – immortality, to die – to revive and other oppositions are analyzed.

Typical for Oleksandr Oles' poetic language word combinations including lexical antonyms, which create personified characters, are described. The artist uses personification in order to portray inner life of a lyric character, to describe interconnection of different aspects of human life and nature.

Productivity of oxymoron syntagms based on emotive and evaluative lexems and oxymorons actualizing connection between components of universal oppositions such as *life – death, alive – dead* is proved.

The analysis carried out discovered that antithesis and oxymorons in the analyzed poetic texts are used for different stylistic functions. Architectonic function of antithesis and oxymorons that were used as titles (the first lines) of poetic works is studied.

Key words: antithesis, functional and semantic groups, opposition, oxymoron syntagm, personification, poetic language, stylistic functions.

Стаття надійшла до редакції 30.04.2017 р.

Прийнято до друку 05.05.2017 р.

Рецензент – д. філол. н., проф. Глуховцева К. Д.

Н. Г. Гуменюк (Старобільськ)

УДК 811.111: 81'42

**ДИСКУРС ХАРИЗМАТИЧНОГО ЛІДЕРА:
ІНАВГУРАЦІЙНА ПРОМОВА Д. ТРАМПА ВІД 20.01.17 р.**

У статті розглядаємо інавгураційний виступ Дональда Трампа від 20.01.17 р. як дискурс харизматичного лідера.

Розуміючи, що кожна мовна особистість має унікальну тришарову структуру організації: прагматикон, лексикон і тезаурус [Караулов 1987], сучасне мовознавство фокусує увагу на розгляді особливостей мовної особистості. У цьому сенсі дискурси політичних лідерів, політичної еліти перебувають у центрі уваги лінгвістичних досліджень [Гуменюк 2015; Карасик 2002; Почепцов 2001].

Актуальність цієї роботи полягає в тому, що інавгураційний дискурс Д. Трампа буде розглянуто в ракурсі харизматичної особистості, під якою розуміють „особистість харизматичного лідера, що в період кризової (революційної) ситуації здійснює емоційне керівництво масами, основою якого є стан сильного піднесення. Джерела піднесеного стану політичного лідера – його жагуча переконаність у правильності дій, віра у свої ідеї, усвідомлення себе здатним на здійснення змін у масштабах своєї країни або ж світу, а також історичність, епохальність політичної ситуації, у якій бере участь сам політичний лідер” [Петлюченко 2009: 8 – 9].